

1645645	2400.000	13500000	3435800	78789.77	7897.078	234.234
6867	56764	5668	4554.784	455.345	90787865	896545
	456664	6262.65	336	679976	56437	13412.44
		88678654	78769	56547887		7767.737
58068479	54657	14231451	2252.52	6667.747		
		1213.890		3453.897		12323.686
				13348.99	353.8	35665.88
					83131.78	
						4548.99

חיסכון פנסיוני

1645645	2400.000	13500000	3435800	78789.77	7897.078	234.234
6867	56764	5666	4554.784	455.345	90787865	896545
	456664	6262.65	336	679976	56437	13412.44
		88678654	78769	56547887		7767.737

תוכן עיניינים

127	1. מבוא
128	2. מבנה הענף
128	2.1 גופי החיסכון הפנסיוני הפועלים בשוק
131	2.2 נתונים עיקריים על שוק החיסכון הפנסיוני בישראל
134	2.3 התפלגות הנכסים בגופי החיסכון הפנסיוני
140	3. מבנה השוק
140	3.1 זרמי הכספים בגופי החיסכון הפנסיוני
146	3.2 תשואות גופי החיסכון הפנסיוני
151	3.3 נתוני שרידות בגופי החיסכון הפנסיוני
	לוחות ותרשימים
128	לוח ד-1 מספר גופי החיסכון הפנסיוני לפי קרנות/קופות
132	לוח ד-2 נתונים עיקריים על שוק החיסכון הפנסיוני בישראל
135	לוח ד-3 התפלגות הנכסים בקרנות הפנסיה הוותיקות בשנים 2009-2008
136	לוח ד-4 התפלגות הנכסים בקרנות הפנסיה החדשות בשנים 2009-2007
137	לוח ד-5 התפלגות הנכסים בקופות גמל (לפי סוג תאגיד שולט) בשנים 2009-2006
138	לוח ד-6 התפלגות הנכסים בקופות גמל (לפי סוג תאגיד שולט) בשנים 2009-2007
139	לוח ד-7 התפלגות הנכסים בתיק הכולל של חברות הביטוח בשנים 2009-2007
140	לוח ד-8 התפלגות הנכסים בתיק המשתתף ברווחים של חברות הביטוח בשנים 2009-2007
141	לוח ד-9 תקבולי קרנות הפנסיה החדשות בשנים 2009-2008
143	לוח ד-10 ההפקדות בקרנות הפנסיה הוותיקות בשנים 2009-2008
144	לוח ד-11 הפקדות לביטוח חיים בתיק הכולל בשנים 2009-2008
145	לוח ד-12 התפלגות ההפקדות והמשיכות בקופות הגמל (לפי סוג קופה) בשנים 2009-2008
146	לוח ד-13 העברות כספים בין קופות הגמל (לפי סוג קופה) בשנים 2009-2007 (במיליוני ש"ח ובאחוזים)
147	לוח ד-14 תשואה נומינלית ברוטו של גופי החיסכון הפנסיוני בשנים 2009-2001
148	לוח ד-15 תשואה נומינלית ברוטו של גופי החיסכון הפנסיוני בשנים 2009-2001
149	לוח ד-16 תשואה נומינלית ברוטו של התיק המשתתף ברווחים של חברות הביטוח בשנים 2009-2001 (באחוזים)
151	לוח ד-17 עודף או גירעון אקטוארי בקרנות הפנסיה החדשות בשנים 2009-2006 (באחוזים)
152	לוח ד-18 מספר המבוטחים בקרנות הפנסיה החדשות בשנים 2009-2008
131	תרשים ד-1 התפלגות נכסי החיסכון הפנסיוני בשנת 2009

1645645	2400.000	13500000	3435800	78789.77	7897.078	234.234
6867	56764	5666	4554.784	455.345	90787865	896545
	456664	6262.65	336	679976	56437	13412.44
		88678654	78769	56547887		7767.737

1. מבוא

הכנסתו של תושב מדינת ישראל בגיל הפרישה מורכבת משלושה רבדים: הרובד הראשון הוא קצבת הזקנה שהמוסד לביטוח לאומי משלם; הרובד השני הוא הכספים שצבר במכשירי החיסכון הפנסיוני - קרן פנסיה, ביטוח חיים וקופת גמל - שבהם היה זכאי להטבות מס בגין הפקדותיו; הרובד השלישי הוא חיסכון וולונטרי בכל אפיק חיסכון אחר. החיסכון הפנסיוני הוא מקור ההכנסה העיקרי בשנים שלאחר הפרישה מהעבודה. חיסכון זה נועד לאפשר לחוסך לשמר את רמת החיים טרם הפרישה ולהעניק לו הכנסה קבועה להמשך חייו.

בסוף שנת 2007 נחתם בין לשכת התיאום של הארגונים הכלכליים לבין ההסתדרות הכללית החדשה הסכם פנסיית חובה לשכירים. ההסכם הורחב ביום 1 בינואר 2008 בצו של שר התעשייה, המסחר והתעסוקה והוחל על כלל ציבור השכירים בישראל. צו ההרחבה לביטוח פנסיוני מקיף במשק הביא לידי צירופם של 500 אלף שכירים לקרנות הפנסיה בשנתיים הראשונות ליישומן. השפעת צו ההרחבה על שוק החיסכון הפנסיוני ניכרת ובאה לידי ביטוי בעיקר במספר המצטרפים החדשים למכשירי החיסכון הפנסיוני. בצעד משלים לחובת ההפקדה הפנסיונית שהוטלה על השכירים הופך במשרדי הממשלה בחודש דצמבר 2009 תזכיר חוק להחלת חובת הפקדה לחיסכון פנסיוני על ציבור העצמאים.

שנת 2009 הייתה שנת לקחים ומסקנות מהמשבר הפיננסי של 2008. המשבר גרם לירידות שערים חדות בשוק ההון והציף עניינים אחדים שדרשו טיפול:

רוב החוסכים במכשירי החיסכון הפנסיוני אינם מודעים לאופי מסלול ההשקעה שבו חסכונותיהם מנוהלים. עובדה זו חיזקה את הצורך להתאים את מסלול ההשקעה של החוסך למאפייניו במסלול בִּרְרַת המחדל. לפיכך פרסם הממונה טיוטת הוראות בדבר תכנית "חכ"מ- חיסכון כספי מותאם". הוצע לחייב את הגופים המוסדיים להתאים את אופי ההשקעות של החיסכון למאפייני העמיתים לאורך כל תקופת החיסכון.

עוד העלה המשבר כי לרשות הציבור עומדים לבחירה מאות מוצרים שאין ביניהם הבדל רב. צעדים אחדים ננקטו במטרה להגביר את השקיפות ולהקל על החוסך את בחירת המוצר הפנסיוני. כך למשל הורה הממונה כי חברה מנהלת לא תנהל יותר מקופת גמל אחת מכל סוג. כמו כן גובשו כללים לאישור מסלולי השקעה במטרה לוודא כי, שמות קופות הגמל ומסלולי ההשקעה ישקפו נכונה את פרופיל ההשקעות של הקופה או המסלול.

נוסף על כך ומאחר שמוצרי החיסכון הפנסיוני הם מוצרי חיסכון לטווח ארוך אשר ראוי לבחון את ביצועיהם על פני תקופות ארוכות, הורה הממונה לבטל את הצגת התשואה של הטווח הקצר על מנת לאפשר לחוסכים לעשות השוואה נכונה ועניינית יותר.

שנת 2009 אופיינה בשינויים רבים וחשובים בתחום החיסכון הפנסיוני. בפרק זה נסקור את מבנה שוק החיסכון הפנסיוני בשנת 2009 בישראל ונציג נתונים ומגמות בשוק זה.

2. מבנה הענף

2.1 גופי החיסכון הפנסיוני הפועלים בשוק

בסוף שנת 2009 פעלו בישראל 45 קרנות פנסיה, 13 חברות ביטוח בתחום ביטוחי חיים ו-92 חברות מנהלות של קופות גמל המנהלות 419 קופות גמל.

לוח ד-1

מספר גופי החיסכון הפנסיוני
לפי קרנות/קופות

2009	2008	2007	
45	45	43	קרנות פנסיה
9	9	10	קרנות פנסיה ותיקות
9	9	8	קרנות פנסיה בניהול מיוחד
14	14	13	קרנות חדשות מקיפות
12	12	11	קרנות חדשות כלליות
1	1	1	קופות גמל מרכזיות לקצבה*
419	453	473	קופות גמל
196	215	226	קופות גמל לתגמולים
122	129	131	קרנות השתלמות
85	92	99	קופות מרכזיות לפיצויים
16	17	17	קופות למטרה אחרת
13	13	13	חברות הפועלות בתחום ביטוח חיים

* קופת הגמל המרכזית לקצבה של עובדי חברת החשמל
המקור: אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון

קרנות הפנסיה

קרן פנסיה היא מכשיר חיסכון פנסיוני המאפשר לעמית לקבל תשלומי קצבה (קופת גמל משלמת בעבור קצבה). אפשר לרכוש במסגרתה ביטוח מקיף לכיסוי למקרה מוות ואבדן כושר עבודה. קרנות הפנסיה פועלות על בסיס ביטוח הדדי, כלומר הסיכונים הביטוחיים אינם מוטלים על חברת הביטוח, אלא על העמיתים עצמם. העמיתים הם שמבטחים למעשה זה את זה (ראו הסבר תחת הכותרת "עודף/גירעון אקטוארי בקרנות פנסיה חדשות").

1 קופת הגמל המרכזית לקצבה מוצגת במסגרת קרנות הפנסיה, מפני שתשלומי הקרן מתקבלים בדרך של קצבה ולא בסכום הוני כבשאר קופות הגמל. נתוני קרן זו כלולים אך ורק בתרשים ד-1 ובלוח ד-2. שאר הלוחות מציגים מגמות בשוק החיסכון הפנסיוני, אך מאחר שקרן זו מיועדת רק לעובדי חברת החשמל בחרנו שלא להציג את נתוניה.

משרד האוצר | אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון | חיסכון פנסיוני

קרנות הפנסיה נחלקות לשני סוגים: קרנות פנסיה ותיקות וקרנות פנסיה חדשות. קרנות הפנסיה הוותיקות סגורות להצטרפות מבטחים חדשים מאז 1995 ונחלקות גם הן לשני סוגים: קרנות פנסיה ותיקות מאוזנות וקרנות פנסיה ותיקות בניהול מיוחד. עם סגירתן פעלו בשוק החיסכון הפנסיוני עשר קרנות פנסיה ותיקות מאוזנות ושמונה קרנות פנסיה ותיקות בניהול מיוחד. ב-2008 מינה המפקח על הביטוח מנהלת מורשה לקופת הפנסיה של הסתדרות העובדים הלאומית בע"מ, ולכן היו למעשה בשנים 2008 ו-2009 תשע קרנות פנסיה ותיקות בניהול מורשה ותשע קרנות פנסיה מאוזנות.²

קרנות פנסיה חדשות הוקמו בעקבות החלטת ממשלה מיום 29 במרץ 1995. ההחלטה קבעה כי מיום 1 בינואר 1995 יצורפו כל המצטרפים החדשים לקרנות פנסיה חדשות שהוקמו מאותו מועד ואילך. גם קרנות הפנסיה החדשות נחלקות לשני סוגים: קרנות פנסיה חדשות מקיפות וקרנות פנסיה חדשות כלליות.

קרן פנסיה כללית אינה זכאית להשקיע באגרות חוב ממשלתיות מיועדות. לעומתה קרן פנסיה חדשה מקיפה משקיעה 30% מכספי הקרן באג"ח מיועדות המבטיחות תשואה שנתית בשיעור של 4.86%. בשל ההטבה, הפקדה בקרן פנסיה חדשה מקיפה מוגבלת בתקרה העומדת על 20.5% מפעמיים השכר הממוצע במשק (כ-3,200 ש"ח בחודש, נכון לסוף שנת 2009). חוסכים המעוניינים להפקיד סכומים מעבר לתקרה זו יכולים לעשות זאת בקרנות פנסיה חדשות כלליות שאינן זכאיות לאג"ח מיועדות. כמו כן, בקרן פנסיה חדשה מקיפה יש כיסויים ביטוחיים, ואילו בקרן פנסיה כללית עלולים שלא להיות כיסויים ביטוחיים. בסוף שנת 2009 פעלו בישראל 14 קרנות פנסיה חדשות מקיפות ו-12 קרנות פנסיה כלליות.

קופות גמל

קופות הגמל נחלקות לחמישה סוגים כמפורט להלן:

קופת גמל לתגמולים - מוצר חיסכון פנסיוני הוני שעד שנת 2008 אפשר היה להפקיד אליו כספים. קופת הגמל לתגמולים נסגרה להפקדות חדשות בעקבות תיקון מס' 3 לחוק קופות גמל. התיקון קבע כי כל הכספים המופקדים במכשירי החיסכון הפנסיוני משנת 2008 ואילך מיועדים לקצבה. לפיכך, כספים שהופקדו עד סוף 2007 ניתנים למשיכה כסכום הוני, אך כספים המופקדים לקופת גמל מיום 1 בינואר 2008 מיועדים לקצבה, ולכן הם מופקדים בקופת גמל שאינה משלמת לקצבה.

קופת גמל שאינה משלמת לקצבה - מכשיר חיסכון פנסיוני בעל רכיב של חיסכון בלבד ("חיסכון טהור" בלי כיסויים ביטוחיים ובלי יכולת לשלם קצבה). כיוון שקופות מסוג זה אינן משלמות, כשחוסך מגיע לגיל פרישה או ברצותו למשוך מהכסף שנחסך עליו לבצע העברה לקופת גמל משלמת לקצבה, דהיינו קרן פנסיה או קופת ביטוח.

קופת גמל אישית לפיצויים - קופות שבהן המעביד מפקיד כספי פיצויים לחשבון אישי על שם העובד לכיסוי התחייבויות בגין פיטורי עובד.

קרנות השתלמות - קרנות ההשתלמות מתחלקות לשני סוגים: קרן השתלמות לשכירים, קרן שבה העובד ומעבידו מפקידים הפקדות חודשיות משכרו השוטף של העובד (הפקדת העובד היא ביחס 1:3 לפחות מהפקדתו של המעביד); לקרן השתלמות לעצמאים רשאים להצטרף רק יחידים שלהם הכנסה מעסק או משלח יד. החיסכון בקרנות ההשתלמות הוא לתקופה של 6 שנים, ואפשר לממשו למטרת השתלמות גם לפני תום התקופה.

קופות גמל מרכזיות לפיצויים - קופות שבהן המעביד מפקיד כסף לצורך כיסוי ההתחייבויות בגין פיטורי עובדים. קופות אלו עתידות להיסגר להפקדות חדשות החל ב-2011, בשל תיקון מס' 3, המחייב את המעבידים להפריש לחיסכון פנסיוני אישי. ההחלטה על סגירת הקופות הללו התקבלה במסגרת מדיניות כוללת של העברת האחריות על כספי החיסכון הפנסיוני מהמעביד לעובד. כיום נרשמים

² להרחבה ראו בפרק השוטף.

1645645	2400.000	13500000	3435800	78789.77	7897.078	234.234
6867	56764	5666	4554.784	455.345	90787865	896545
	456664	6262.65	336	679976	56437	13412.44
		88678654	78769	36547887		767.737

כספי הפיצויים בחשבון של המעסיק עבור כל עובדיו. לאחר סגירת הקופות יופקדו כספי הפיצויים לקופות הגמל - המשלמות או שאינן משלמות - לקצבה, ויהיו רשומים בגין כל עובד בנפרד.

קופות למטרה אחרת - קופות למגוון מטרות כגון כיסוי דמי מחלה, חופשה, הבראה וכו'.

בתום שנת 2009 עמד מספרן של החברות המנהלות של קופות הגמל על 92. החברות מנהלות 419 קופות גמל, מהן 196 קופות גמל לתגמולים ואישיות לפיצויים המיועדות לחיסכון לטווח ארוך, 85 קופות גמל מרכזיות לפיצויים, ו-122 קרנות השתלמות. מלבדן יש 16 קופות למטרה אחרת, כגון לדמי מחלה, חופשה, הבראה וכו'. בדרך כלל הן אינן משמשות לחיסכון פנסיוני, ומרביתן, כגון קופות לדמי חופשה, סגורות למצטרפים חדשים. בסיכום כולל, קופות הגמל מפעילות 796 מסלולי השקעה.

מהלוח עולה כי בקרנות הפנסיה וחברות הביטוח הפועלות בענף כמעט לא חל שינוי בשנים האחרונות. לעומת זאת, מספרן של קופות הגמל מצטמצם בכל שנה וכמוהו גם מספר מסלולי ההשקעות - מ-866 מסלולים בשנת 2008 ל-796 מסלולים בשנת 2009. הירידה במספר קופות הגמל ומספר מסלולי ההשקעה היא תולדה של מדיניות האגף לצמצום מספר הקופות בשוק במטרה להקל על העמיתים את ההשוואה בין קופות הגמל לצורך החלטה בעניין סוג קופת הגמל המתאים להם. נוסף על כך, קופות הגמל מנהלות מספר לא מבוטל של מסלולי השקעה שברבים מהם אפיקי השקעה זהים. וכך מאות מוצרים עומדים לבחירת החוסך, כשלרוב החוסכים ההבדל ביניהם אינו ברור.

בחודש יולי 2009 שונה חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (קופות גמל), התשס"ה-2005. השינוי יחייב חברות מנהלות לנהל קופת גמל אחת בלבד מכל סוג. כלומר, חברות מנהלות, המנהלות יותר מקופה אחת מאותו סוג, יצטרכו לצמצם את מספרן. נראה שחוק זה היה אחת הסיבות לירידה שחלה ב-2009 במספר קופות הגמל.

ביטוח חיים

פוליסות ביטוח החיים נחלקות לשתי קבוצות עיקריות: פוליסות ביטוח משולבות-חיסכון - ביטוח מנהלים המיועד לעובדים שכירים, ביטוח לעצמאים ופוליסות פרט; פוליסות ביטוח שלא משולב בהן רכיב חיסכון והן מספקות ביטוח למקרי מוות ואבדן כושר עבודה.

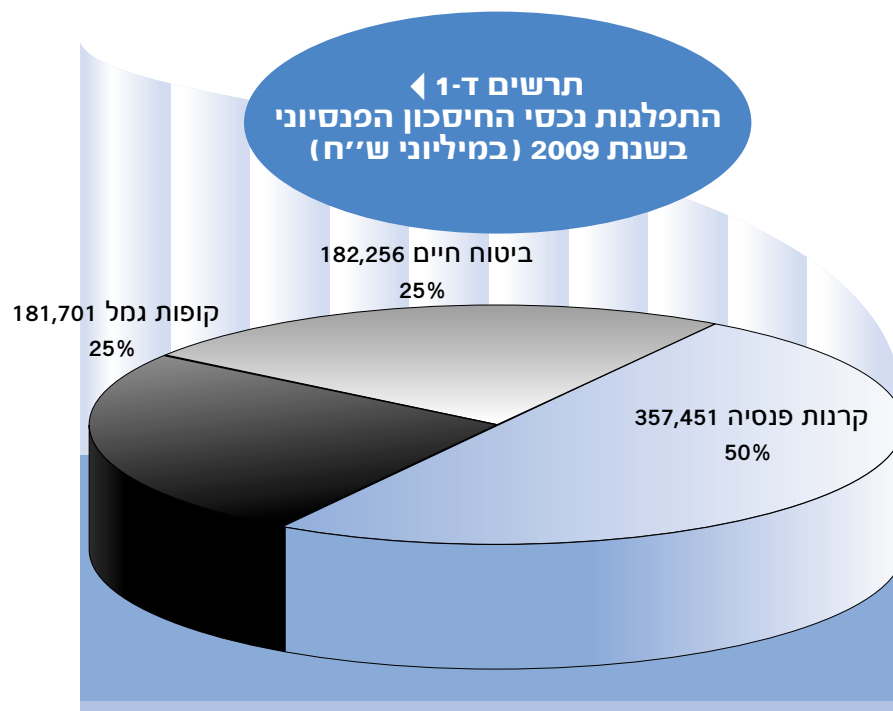
ביטוח מנהלים הוא מוצר חיסכון המאפשר לשמש קופת גמל ומיועד לתשלום פנסיה חודשית לשכירים בהגיע החוסך לגיל הפרישה כהגדרתו בחוק גיל הפרישה התשס"ד-2004. כמו כן, החוסך בביטוח מנהלים מבוטח בביטוח חיים (ריסק מוות) ויכול להוסיף גם ביטוח אבדן כושר עבודה. הפוליסה מיועדת לשכירים, ולכן היא כוללת הפקדות עובד ומעביד. בדומה לביטוח המנהלים, ביטוח לעצמאים הוא אפיק חיסכון המאפשר כקופת גמל לתשלום פנסיה חודשית לעצמאים.

בניגוד לביטוח המנהלים וביטוח לעצמאים, "פוליסות פרט" המרכיבות חיסכון וביטוח למקרי מוות ונכות, אינן מאפשרות לשמש קופות גמל ואינן מזכות את החוסך בהטבות מס.

בתום שנת 2009 פעלו בישראל בתחום ביטוח החיים 13 חברות ביטוח. תשע מהן מנהלות פוליסות עם רכיב חיסכון או בלעדיו (ריסק טהור). שתי חברות (אי-איי-ג'י ושיירביט) משווקות פוליסות בלי רכיב חיסכון ושתי חברות נוספות (דקלה וכלל בריאות) הן בעלות רישיון מבטח בענף ביטוח חיים אך פעילות למעשה רק בתחום ביטוח הבריאות. הפוליסות לביטוח חיים נחלקות עוד לפוליסות מבטיחות תשואה, אשר אינן משווקות מאז 1992, ובהן מובטחת לחוסך תשואה מסוימת, ולפוליסות משתתפות ברווחים, פוליסות שבהן התשואה שהחוסך מקבל תלויה ברווחים שתניב חברת הביטוח מהשקעת הכספים בשוק ההון. שמונה מתשע חברות הביטוח המנהלות חיסכון מנהלות פוליסות מבטיחות תשואה (לחברת ביטוח ישיר, שהוקמה לאחר 1992, אין פוליסות מסוג מבטיח תשואה).

2.2 נתונים עיקריים על שוק החיסכון הפנסיוני בישראל

תרשים ד-1 מציג את התפלגות הנכסים בשוק החיסכון הפנסיוני בשנת 2009. תרשים זה כולל את כל קרנות הפנסיה (חדשות, ותיקות וכלליות), את כל תיק ביטוח החיים (משתתף + מבטיח תשואה) וכן את קופות הגמל (קופות גמל לתגמולים ואישית לפיצויים, קופות גמל שאינן משלמות לקצבה, קופות גמל מרכזיות לפיצויים וקופות גמל למטרה אחרת) פרט לקרנות השתלמות.

לוח ד-2 מציג את הנכסים, את ההפקדות ואת המשיכות בגופי החיסכון השונים. מאחר שקרנות הפנסיה הוותיקות³ סגורות למצטרפים חדשים, ופוליסות ביטוח חיים מבטיחות תשואה אינן משווקות מאז 1992, נתוני קרנות הפנסיה החדשות⁴ מוצגים בנפרד וכך גם נתוני התיק המשתתף בביטוח חיים. כמו כן, כיוון שקרנות ההשתלמות הן מוצר חיסכון לטווח קצר (6 שנים) שאינו מיועד לגיל פרישה, נתוני קופות הגמל המוצגים בלוח זה אינם מביאים בחשבון את הנתונים בעניין קרנות ההשתלמות.

3 הנתונים כוללים את הסיוע העתידי שניתן לקרנות הפנסיה הוותיקות שבהסדר.

4 הנתונים כוללים את קרנות הפנסיה הכלליות.

לוח ד-2

נתונים עיקריים על שוק החיסכון הפנסיוני בישראל (מיליוני ש"ח)

משיכות			הפקדות			נכסים לסוף שנה			
שיעור השינוי	2009	2008	שיעור השינוי	2009	2008	שיעור השינוי	2009	2008	
3.6%	12,554	12,118	10.0%	15,773	14,336	16.4%	357,451	307,013	קרנות פנסיה
20.1%	1,480	1,233	18.1%	10,912	9,240	45.0%	70,135	48,378	מזה קרנות חדשות
-42.4%	8,925	15,494	-14.8%	5,322	6,248	23.4%	181,701	147,295	קופות גמל
6.2%	5,727	5,392	2.3%	19,784	19,341	25.9%	182,256	144,794	ביטוח חיים
12.7%	4,017	3,563	2.3%	13,686	13,380	36.5%	119,716	87,685	מזה תיק משתתף ברווחים
-17.6%	27,206	33,004	2.4%	40,879	39,925	20.4%	721,408	599,102	סה"כ

* הנתונים כוללים את קופת הגמל המרכזית לקצבה של עובדי חברת החשמל
המקור: עיבודי אנף שוק ההון, ביטוח וחיסכון

מנתוני לוח ד-2 עולה כי בשנת 2009 חלה עלייה בסך נכסי שוק החיסכון הפנסיוני בשיעור של 20.4%, ובסוף שנת 2009 עמד סך נכסי החיסכון הפנסיוני על כ-721 מיליארד ש"ח. הגידול בנכסים בחיסכון הפנסיוני נובע מהפקדות החוסכים, בניכוי המשיכות שביצעו, ובעיקר מהתשואה שהושגה על הנכסים של הקופות כפי שיפורט בהמשך.

ההפקדות לחיסכון הפנסיוני בשנת 2009 גדלו בשיעור 2.4% בלבד ועמדו על סך של 40.8 מיליארד ש"ח. זאת לעומת גידול בשיעור 3.4% בשנת 2008 וגידול בשיעור 6.4% בשנת 2007. בהתחשב בעובדה שבשנת 2008 נקבעה פנסיה-חובה והופעל צו ההרחבה אפשר היה לצפות לראות שיעור גידול גבוה יותר בהפקדות בשנת 2008 ושנת 2009. ייתכן כי נוכח שיעור ההפרשות הנמוך המחויב מהצו בשנים הראשונות ליישומן, 2.5% בשנת 2008 ו-5% בשנת 2009, חובת ההפקדה הפנסיונית לשכירים מוצאת ביטוי בעיקר במספר המצטרפים הגבוה בכל שנה (ראו לוח ד-18) ואינה באה לידי ביטוי בהפקדות.

הלוח מראה כי עיקר הגידול בהפקדות בחיסכון הפנסיוני נובע מגידול בשיעור של כ-18% בהפקדות לקרנות הפנסיה החדשות, ואילו בתחום קופות הגמל חלה ירידה בהפקדות.

היקף המשיכות בחיסכון הפנסיוני ירד בשנת 2009 בשיעור של 17.6%. הירידה ניכרת בקופות הגמל, והיא נובעת ככל הנראה מהיקף המשיכות הגדול ב-2008, שמקצת מקורו במשבר הפיננסי של 2008.

הסבר אפשרי לשוני בין המוצרים הקשורים בהפקדות והמשיכות הוא העובדה שבקופות הגמל חוסכים עמיתים עצמאיים רבים. לעומת זאת עיקר החוסכים בקרנות הפנסיה ותכניות ביטוח החיים הם שכירים. לעצמאים עומדת אפשרות מעשית להפסיק את ההפקדות, ואילו את הפקדות השכירים, המעביד הוא שמנכה ומעביר, ואין לעובד אפשרות להפסיק. נוסף על כך, קופת גמל היא מוצר שאין לו כיסוי ביטוחי, ולהפסקת הפקדות אין השלכות על הכיסוי הביטוחי של העמית.

משרד האוצר | אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון | חיסכון פנסיוני

קרנות הפנסיה

ב-2009 חל גידול בסך הנכסים בקרנות הפנסיה בשיעור של 16.4% לעומת קיטון בשיעור של 6.1% בסך הנכסים ב-2008. סך הנכסים בקרנות הפנסיה בסוף 2009 עמד על 357 מיליארד ש"ח.

ניכר כי בקרנות הפנסיה החדשות חל גידול בשיעור 45% בסך הנכסים המנוהלים, לעומת גידול בשיעור 16.4% בלבד בכל קרנות הפנסיה. שיעור הגידול הגבוה בקרנות החדשות נובע מהעובדה שקרנות אלו הוקמו לפני 14 שנים בלבד, והיקף הנכסים המנוהלים בהן עדיין קטן יחסית.

עוד אפשר לראות כי בשנת 2009 היה הגידול בסך הנכסים גבוה למדי, בייחוד נוכח הגידול בנכסים בשנת 2008 שעמד על כ-3.5% בלבד בעקבות שיעורי התשואה הגבוהים שהושגו על הנכסים בשנת 2009 (ראו לוח ד-15).

בשנת 2009 חל גידול של 10% בהפקדות לקרנות הפנסיה. נציין כי כיוון שמשנת 1995 לא היה אפשר לצרף עמיתים חדשים לקרנות הפנסיה הוותיקות ונוכח הקיטון בהפקדות לקרנות אלו (ראו לוח ד-10), כל הגידול בהפקדות לקרנות הפנסיה נבע מההפקדות לקרנות הפנסיה החדשות.

המשיכות מקרנות פנסיה הן משני סוגים: קבלת קצבאות ומשיכות הוניות. בשנת 2009 הסתכמו המשיכות בקרנות הפנסיה ב-12.5 מיליארד ש"ח, סכום דומה לסך המשיכות בשנת 2008. כ-88% מהמשיכות היו בקרנות הפנסיה הוותיקות, קרנות שהאוכלוסייה בהן מבוגרת יותר מאוכלוסיית הקרנות החדשות, ולכן הן מתאפיינות בשיעור מקבלי קצבאות גבוה יותר. קרנות הפנסיה החדשות מאופיינות במבוטחים צעירים, ועל כן מספר מקבלי הקצבאות בהן עדיין נמוך - פחות מ-1% ממספר המבוטחים הפעילים (ראו לוח ד-18). היקף המשיכות בקרנות הפנסיה יציב לאורך השנים מאחר שהכספים בקרנות הפנסיה אינם נזילים, והם מיועדים לתשלומי קצבה, ומשיכתם בטרם עת גוררת קנס מיסוי גבוה.

קופות גמל

בשנת 2009 חלה עלייה בשיעור 23.4% בסך הנכסים בקופות הגמל בהשוואה לשנת 2008, ובתום שנת 2009 נהלו בקופות הגמל כ-181 מיליארד שקלים חדשים. העלייה בסך הנכסים בקופות הגמל נובעת בין היתר מהעליות הגבוהות בשווקים הפיננסיים בשנת 2009. עליות אלו באו לידי ביטוי בתשואות חיוביות וגרמו לעלייה בשווי נכסי קופות הגמל. ההפקדות לקופות הגמל ירדו בשנת 2009 בשיעור של 14.8% בהשוואה לשנת 2008.

בשנת 2009 נרשמה ירידה חדה במשיכות בשיעור של 42.4% לעומת שנת 2008, שנה שהמספר הפיננסי התרחש בה, ובעקבותיו נעשו משיכות רבות מקופות הגמל.

ביטוח חיים

בין השנים 2008 ו-2009 צמחו נכסי התיק הכולל בביטוח חיים בשיעור 25.9%, ובסוף שנת 2009 עמד התיק הכולל על סך של 182 מיליארד ש"ח בקירוב. העלייה בנכסי התיק נובעת מהביצועים בשוקי ההון בשנת 2009. בתיק המשתתף ברווחים, החשוף יותר לתנודות בשוק ההון, חלה עלייה של 36.5% בנכסים, ויתרת הנכסים בו בסוף שנת 2009 עמדה על 120 מיליארד ש"ח. הנכסים בתיק המשתתף ברווחים הם כ-65% מנכסי התיק הכולל בביטוח חיים.

ההפקדות בתיק הכולל בביטוח חיים עלו בשנת 2009 בשיעור של 2.3% והסתכמו בסוף 2009 ב-19.8 מיליארד ש"ח. ההפקדות בתיק המשתתף ברווחים עלו גם הן בשיעור של 2.3% ועמדו על סך 13.7 מיליארד ש"ח בסוף 2009. שיעור ההפקדות בתיק המשתתף ברווחים היה כ-70% מסך ההפקדות בביטוח חיים (ראו לוח ד-11).

1645645	2400.000	13500000	3435800	78789.77	7897.078	234.234
6867	56764	5666	4554.784	455.345	90787865	896545
	456664	6262.65	336	679976	56437	13412.44
		88678654	78769	36547887		767.737

המשיכות מתכניות לביטוח חיים עלו בשיעור של כ-50% ועמדו על סך של 8.1 מיליארד ש"ח בשנת 2009. המשיכות מהתכניות לביטוח חיים בתיק המשתתף ברווחים עלו בשיעור של 24.2% והסתכמו בסך של 4.4 מיליארד ש"ח בשנת 2009.

2.3 התפלגות הנכסים בגופי החיסכון הפנסיוני

הלוחות שלהלן מציגים את הנכסים בגופים המנהלים את החיסכון הפנסיוני. הנכסים בשלושת מוצרי החיסכון הפנסיוני מייצגים את הסכום הצבור לחיסכון, של החוסכים, באותו מוצר חיסכון.

הנכסים בקרן פנסיה משקפים את סך נכסי הקרן המיועדים למימון התחייבויות הפנסיוניות כלפי המבוטחים, כפי שנצברו מיום הקמתה. נכסים אלו עומדים גם כנגד התחייבויות הביטוחיות בגין אבדן כושר עבודה ומקרי מוות. לוחות ד-3 וד-4 מציגים את סך הנכסים של כל קרן פנסיה, את נתח השוק שלה מתוך סך נכסי הקרנות מאותו סוג (ותיקות או חדשות) ואת שיעור השינוי בסך הנכסים לעומת השנה הקודמת.

בקופות הגמל הנכסים משקפים את סך הכספים שנצברו לזכות העמיתים בקופת הגמל, ומהווים חיסכון בלבד. לוחות ד-5 וד-6 מציגים את התפלגות הנכסים בקופות הגמל לפי סוג התאגיד השולט ולפי סוג הקופה בשנים 2006-2009 וכן את שיעור השינוי בין השנים.

בביטוח החיים הנכסים משקפים את סך הכספים שנצברו לזכות העמיתים. כמו בקופות הגמל, נכסים אלו מהווים חיסכון בלבד, מכיוון שכנגד ההתחייבויות הביטוחיות עומדת חברת הביטוח. לוחות ד-7 וד-8 מציגים את סך הנכסים של כל חברת ביטוח חיים ואת נתח השוק שלה בתיק הכולל לביטוח חיים ובתיק המשתתף ברווחים.

בשלושת התחומים הנכסים משמשים מדד לגודל, ובאמצעותם אנו למדים על נתח השוק של כל גוף בתחומו.

קרנות פנסיה

התפלגות הנכסים בקרנות הפנסיה הוותיקות

מאחר שהקרנות הוותיקות סגורות להצטרפות מבוטחים חדשים לא חל בשנת 2009 שינוי ניכר בנתח השוק של כל קרן פנסיה, ושינוי כזה אף אינו צפוי להתרחש.

לוח ד-3 מציג את התפלגות הנכסים בקרנות הפנסיה הוותיקות בשנים 2008-2009. סך נכסי הקרנות הוותיקות ב-2009 עמד על כ-267 מיליארד ש"ח. נכסים אלו כוללים את הסיוע הממשלתי שניתן ב-2003 לקרנות הוותיקות שבהסדר על-מנת שיוכלו לעמוד בהתחייבויותיהן כלפי המבוטחים. מרבית הנכסים המנוהלים בקרנות הפנסיה מנוהלים בקרנות הפנסיה הוותיקות, משום שקרנות אלו החלו לפעול בשנות הארבעים למאה הקודמת, ועד תחילת 1995 היו קרנות הפנסיה היחידות בשוק. לאורך שנות קיומן צברו נכסים רבים. אף שהקרנות סגורות להצטרפות מבוטחים חדשים מחודש ינואר 1995, ברובן עדיין חל גידול בנכסים בכל שנה.

לוח ד-3

התפלגות הנכסים בקרנות הפנסיה הוותיקות בשנים 2009-2008
(במיליוני ש"ח ובאחוזים)

2009-2008	2009		2008		שם הקרן
	נתח שוק	נכסים	נתח שוק	נכסים	
12.9%	48.3%	129,044	48.2%	114,261	מבטחים
12.1%	16.8%	44,932	16.9%	40,097	קג"מ
13.5%	15.0%	40,136	14.9%	35,363	מקפת
5.2%	4.5%	12,080	4.8%	11,482	נתיב
15.6%	2.5%	6,759	2.5%	5,849	גלעד
31.4%	2.5%	6,472	2.1%	4,927	תע"ל
5.3%	2.0%	5,238	2.1%	4,974	אגד
25.7%	1.8%	4,904	1.6%	3,902	עתודות
1.2%	1.7%	4,630	1.9%	4,575	בניין
6.9%	1.3%	3,344	1.3%	3,129	סוכנות יהודית
12.6%	1.0%	2,611	1.0%	2,319	הדסה
1.6%	0.8%	2,054	0.9%	2,012	חקלאים
12.0%	0.6%	1,555	0.6%	1,388	דן
19.3%	0.5%	1,217	0.4%	1,020	יזמיה
30.0%	0.3%	754	0.2%	580	עמית
10.0%	0.2%	574	0.2%	522	מגן
30.1%	0.2%	536	0.2%	412	עתידי
25.6%	0.1%	353	0.1%	281	עו"ד
13%	100%	267,193	100%	237,102	סה"כ

*הנתונים כוללים את הסיוע העתידי שהובטח לקרנות הפנסיה הוותיקות שבהסדר המקורי: עיבודי אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון

התפלגות הנכסים בקרנות הפנסיה החדשות

לוח ד-4 מציג את התפלגות הנכסים בקרנות הפנסיה החדשות בשנים 2007 עד 2009. בסוף שנת 2009 עמד סך הנכסים בקרנות הפנסיה החדשות על כ-70.1 מיליארד ש"ח. שיעור הגידול בסך הנכסים המנוהלים בשנת 2009 היה כ-45% לעומת 3.5% בלבד בשנת 2008. השוני הרב בשיעור הגידול בנכסים המנוהלים בין 2008 ל-2009 הוא בעיקר תוצאה של התשואות החיוביות שהושגו על הנכסים בשנת 2009 והתשואות השליליות שהיו בשנת 2008. הגידול בנכסי קרנות הפנסיה החדשות נובע גם מעלייה של 10% בהפקדות לקרנות (ראו לוח ד-2), אולם עיקר הגידול הוא תוצאה של תשואות קרנות הפנסיה המקיפות החדשות.

לוח ד-4

התפלגות הנכסים בקרנות הפנסיה המקיפות החדשות בשנים 2009-2007
(במיליוני ש"ח ובאחוזים)

שיעור השינוי בין השנים		2009		2008		2007		שם הקרן
2009-2008	2008-2007	נתח שוק	נכסים	נתח שוק	נכסים	נתח שוק	נכסים	
39.8%	-1.9%	39.2%	27,508	40.7%	19,675	42.9%	20,049	מבטחים החדשה
41.5%	8.6%	25.9%	18,197	26.6%	12,861	25.3%	11,843	מקפת אישית
53.5%	5.8%	16.8%	11,748	15.8%	7,651	15.5%	7,233	מיטבית עתודות
64.0%	14.3%	7.9%	5,569	7.0%	3,396	6.4%	2,971	הראל (עדי לשעבר)
40.7%	-2.4%	3.2%	2,273	3.3%	1,616	3.5%	1,656	גילעד ריווחית
65.9%	12.0%	3.5%	2,424	3.0%	1,461	2.8%	1,306	הפניקס (עמית לשעבר)
11.4%	-16.9%	0.7%	510	0.9%	458	1.2%	551	יובלים
45.0%	-0.7%	0.9%	615	0.5%	244	0.4%	208	איילון פיסגה
66.0%	26.8%	0.8%	581	0.7%	350	0.6%	276	מגן זהב
52.5%	17.3%	0.5%	372	0.3%	157	0.3%	161	הראל סניף
17.8%	-2.5%	0.3%	185	0.1%	52	0.1%	53	אקסלנס נשואה פנסיה
65.4%	-1.9%	0.1%	86	0.1%	32	0.0%	21	הלמן הלדובי
81.3%	52.4%	0.1%	58	0.9%	424	0.9%	427	מיטב
500.0%	100.0%	0.0%	6	0.0%	1	-	-	אלטשולר שחם כנסיה
45.0%	3.5%	100%	70,132	100%	48,376	100%	46,755	סה"כ

מקור: עיבודי אנף שוק ההון, ביטוח וחיסכון.

נתח השוק הכולל של שלוש הקרנות הגדולות כמעט לא השתנה, אף שחל שינוי בנתח השוק של כל אחת מהן.

חברת הביטוח הראל, המחזיקה בקרן הפנסיה הראל, מחזיקה גם בקרנות הפנסיה גלעד רווחית והראל מנוף. לפיכך, אפשר לראות בשלוש הקרנות קרן אחת בעלת נתח שוק של 11.6% מהנכסים בשוק קרנות הפנסיה החדשות. בתחילת שנת 2010 מוזגו קרנות הפנסיה הראל וגלעד רווחית.

קופות גמל

התפלגות הנכסים בקופות הגמל (לפי סוג תאגיד שולט)

לוח ד-5 מציג את התפלגות הנכסים בקופות הגמל לפי סוג תאגיד שולט. עולה ממנו כי בשנת 2009 לא חל כמעט שינוי בהתפלגות התאגידים השולטים בקופות גמל וכן כי נתח השוק של התאגידים הבנקאיים בשנת 2009 נמוך ועומד על שיעור של 3.9% לעומת 56.3% בשנת 2006. השינוי הגדול בנתח השוק של התאגידים הבנקאיים מוסבר ביישום רפורמת בכר, שחייבה את התאגידים הבנקאיים למכור את קופות הגמל שבניהולם. עם זאת, התאגידים הבנקאיים ימשיכו להחזיק בנתח קטן מהשוק, משום שהם יכולים להמשיך להחזיק בקופות גמל מרכזיות לפיצויים שבהן מעסיקים חוסכים כספי פיצויים לעובדיהם.

משרד האוצר | אגף שוק ההון, ביטוח וחסכון | חיסכון פנסיוני

רפורמת בכר היא רפורמה בשוק ההון בישראל שנעשתה על בסיס מסקנות "ועדת בכר" בראשותו של מנכ"ל משרד האוצר לשעבר, ד"ר יוסי בכר. באוגוסט 2005 אושרה הרפורמה בכנסת בסדרת חוקים, ומטרתה הייתה להפחית את הריכוזיות של המערכת הבנקאית בשוק ההון. עיקרי הרפורמה הם סיום הבעלות של התאגידים הבנקאיים על קופות הגמל וקרנות הנאמנות, הגברת התחרות בשוק החיסכון הפנסיוני, הגדלת שוק האשראי החוץ-בנקאי ואמצעי המימון במשק והסדרת תחום הייעוץ הפנסיוני.

הרפורמה הוצעה בעקבות ניגוד אינטרסים שהיה קיים בתאגידים הבנקאיים בארץ: מצד אחד היו הגוף המייעץ ללקוח באשר לאפיקי ההשקעה המומלצים לו, ומצד שני החזיקו בבעלות על חלק מאפיקי ההשקעה. ההנחה היא שיועצי ההשקעות של הבנק אינם יכולים לשרת בעת ובעונה אחת גם את הלקוח המבקש את אפיק ההשקעה המשתלם ביותר וגם את האינטרס של התאגיד הבנקאי המעסיק אותם, המכתיב השקעה במוצרי ההשקעה שלו.

הרפורמה חייבה את הבנקים למכור את קופות הגמל וקרנות הנאמנות שברשותם בתוך פרק זמן בן ארבע שנים. הרוכשים היו חברות ביטוח גופי השקעות פרטיים.

לוח ד-5

התפלגות הנכסים בקופות גמל (לפי סוג תאגיד שולט) בשנים 2006-2009
(במיליוני ש"ח ובאחוזים)

שיעור השינוי בין השנים		2009		2008		2007		2006		
2009-2008	2008-2007	נתח שוק	נכסים	נתח שוק	נכסים	נתח שוק	נכסים	נתח שוק	נכסים	סוג תאגיד שולט
-8.8%	-75.1%	3.9%	10,888	5.4%	11,940	17.2%	48,020	56.3%	143,873	תאגידים בנקאיים
15.5%	-10.8%	28.7%	80,202	31.6%	69,463	28.0%	77,907	9.9%	25,385	קבוצות ביטוח
37.8%	-0.5%	45.7%	127,879	42.2%	92,782	33.5%	93,221	11.1%	28,502	גופים פרטיים
19.0%	-09.7%	0.0%	50	0.0%	42	0.2%	452	0.2%	440	קרנות פנסיה
32.6%	-21.7%	21.4%	59,985	20.5%	45,221	20.7%	57,732	22.0%	56,314	מפעליות ואחרות
29.5%	-39.4%	0.3%	829	0.3%	640	0.4%	1,056	0.4%	1,134	בניהול מורשה
27.1%	-20.9%	100%	279,833	100%	220,088	100%	278,388	100%	255,656	סך הכול

מקור: עיבודי אגף שוק ההון, ביטוח וחסכון

התפלגות הנכסים בקופות הגמל (לפי סוג קופה)

לוח ד-6 מציג את התפלגות הנכסים בקופות הגמל לפי סוג קופה. בלוח זה אפשר לראות את השפעת העליות הגבוהות בשווקים הפיננסיים על מצבת הנכסים של הקופות. שיעור השינוי בנכסים בין 2008 ל-2009 היה חיובי. בשנת 2008, לעומת זאת, אפשר לראות כי בהשוואה ל-2007 חלה ירידה בהיקף הנכסים המנוהלים. נראה שהסיבה העיקרית לה היא המשבר הפיננסי של 2008 והעובדה שכספים רבים בקופות הגמל הם כספים נזילים למשיכה מיידית.

בקופת גמל לתגמולים ובקופת גמל אישית לפיצויים (קופות גמל אינן משלמות לקצבה) העלייה ביתרת הנכסים מוסברת בתשואות הגבוהות שהשיגו הקופות המקוזזות בזכות תנועת הפקדות קטנה מתנועת משיכות.

1645645	2400.000	13500000	3435800	78789.77	7897.078	234.234
6867	56764	5666	4554.784	455.345	90787865	896545
	456664	6262.65	336	679976	56437	13412.44
		88678654	78769	36347887		767.737

בקרנות השתלמות העלייה ביתרת הנכסים מוסברת הן בתשואות הגבוהות שהשיאו הקרנות והן בעובדה שתנועת ההפקדות גדולה מתנועת המשיכות; למרות היות קרן ההשתלמות מוצר חיסכון לטווח קצר (6 שנים) שאינו מיועד לגיל פרישה, הוא מזכה את החוסך בהטבות מס.

בקופות גמל מרכזיות לפיצויים העלייה ביתרת הנכסים מוסברת בתשואות הגבוהות שהשיגו הקופות. בקופות אלו תנועת ההפקדות קטנה מתנועת המשיכות ומוסברת בסגירת קופות אלו להפקדות חדשות החל בשנת 2011 ובפיטורים במשך בשנת 2009. כל אלו גרמו למעסיקים רבים למשוך כספים מהקופות.

לוח ד-6

התפלגות הנכסים בקופות גמל (לפי סוג תאגיד שולט) בשנים 2007-2009
(במיליוני ש"ח ובאחוזים)

שיעור השינוי בין השנים		2009		2008		2007		
2008-2007	2007-2006	נתח שוק	נכסים	נתח שוק	נכסים	נתח שוק	נכסים	סוג תאגיד שולט
23.7%	-1.8%	57.0%	159,621	58.6%	129,070	59.7%	166,260	תגמולים ואישית לפיצויים
34.8%	2.6%	35.1%	98,133	33.1%	72,793	32.2%	89,734	קרן השתלמות
21.0%	4.0%	7.6%	21,211	8.0%	17,535	7.7%	21,325	מרכזית לפיצויים
25.9%	-18.4%	0.3%	869	0.3%	690	0.4%	1,069	מטרה אחרת
27.1%	8.1%	100%	279,834	100%	220,088	100%	278,388	סך הכול

מקור: עיבודי אנף שוק ההון, ביטוח וחסכון

התפלגות סך הנכסים בתכניות לביטוח חיים

לוח ד-7 ולוח ד-8 מציגים את התפלגות הנכסים בביטוח חיים בין חברות הביטוח בשנים 2007 עד 2009. לוח ד-7 מציג את התפלגות הנכסים בתיק הכולל לביטוח חיים, ולוח ד-8 מציג את התפלגות בתיק המשתתף ברווחים בלבד ואת שיעור השינוי בין השנים.

לוח ד-7 מראה עלייה בסך נכסיהן בתיק הכולל של חברות הביטוח, גידול של למעלה מ-25% בסך הנכסים במשך 2009. שיעור עלייה ניכר אף יותר אפשר לראות בלוח ד-8. לוח זה מציג את השינוי בסך הנכסים בתיק המשתתף ברווחים, החשוף יותר לשוק ההון.

מן הלוחות עולה כי חמש החברות הגדולות החזיקו, נכון לשנת 2009, בכ-96% מסך הנכסים נטו בביטוח חיים.

לוח ד-7

התפלגות הנכסים בתיק הכולל של חברות הביטוח* בשנים 2009-2007
(במיליוני ש"ח ובאחוזים)

שיעור השינוי בין השנים		2009		2008		2007		החברה
2008-2007	2007-2006	נתח שוק	נכסים	נתח שוק	נכסים	נתח שוק	נכסים	
25.3%	-1.4%	35.7%	65,032	35.9%	51,913	35.1%	52,665	מגדל
22.7%	-3.2%	23.0%	41,952	23.6%	34,180	23.5%	35,299	כלל
27.2%	-11.3%	14.7%	26,845	14.6%	21,100	15.9%	23,793	הפניקס
28.6%	-0.4%	14.0%	25,568	13.7%	19,880	13.3%	19,950	הראל
29.5%	-10.9%	8.4%	15,221	8.1%	11,751	8.8%	13,194	מנורה
29.8%	-2.3%	1.3%	2,379	1.3%	1,833	1.3%	1,876	הכשרת היישוב
31.0%	0.8%	1.0%	1,910	1.0%	1,458	1.0%	1,447	איילון
23.4%	1.0%	0.8%	1,483	0.8%	1,202	0.8%	1,190	אליהו
27.0%	215.1%	0.8%	1,433	0.8%	1,128	0.2%	358	דקלה
28.7%	21.3%	0.2%	417	0.2%	324	0.2%	267	ביטוח ישיר
-14.2%	36.4%	0.0%	13	0.0%	15	0.0%	11	AIG
-	-	0.0%	4	0.0%	4	0.0%	0	שירביט
25.9%	-3.6%	100%	182,256	100%	144,794	100%	150,050	סה"כ

* במקצת החברות הנתונים המדווחים כוללים את נכסי הביטוח הסיעודי.
המקור: עיבודי אגף שוק ההון, ביטוח וחסכון

לוח ד-8

התפלגות הנכסים בתיק המשתתף ברווחים של חברות הביטוח בשנים 2009-2007
(במיליוני ש"ח ובאחוזים)

שיעור השינוי בין השנים		2009		2008		2007		החברה
2009-2008	2008-2007	נתח שוק	נכסים	נתח שוק	נכסים	נתח שוק	נכסים	
34.3%	-5.9%	36.1%	43,166	36.7%	32,146	34.7%	34,158	מגדל
40.0%	-10.2%	23.7%	28,424	23.2%	20,302	22.9%	22,605	כלל
35.4%	-20.6%	14.8%	17,713	14.9%	13,087	16.7%	16,477	הפניקס
40.3%	-10.0%	13.1%	15,690	12.8%	11,183	12.6%	12,422	הראל
32.0%	-19.4%	8.5%	10,169	8.8%	7,704	9.7%	9,557	מנורה
38.0%	-2.9%	1.4%	1,644	1.4%	1,192	1.2%	1,227	הכשרת היישוב
46.8%	-8.5%	1.3%	1,545	1.2%	1,053	1.2%	1,151	איילון
34.7%	1.9%	0.8%	1,007	0.9%	748	0.7%	734	אליהו
27.9%	23.5%	0.3%	357	0.3%	279	0.2%	226	ביטוח ישיר
36.5%	-11.0%	100%	119,716	100%	87,685	100%	98,557	סה"כ

* במקצת החברות הנתונים המדווחים כוללים את נכסי הביטוח הסיעודי.
המקור: עיבודי אנף שוק ההון, ביטוח וחיסכון

3. מבנה השוק

3.1 זרמי הכספים בגופי החיסכון הפנסיוני

הלוחות שלהלן משקפים את תנועת הכספים בגופי החיסכון הפנסיוני בשנים 2009-2008. התקבולים בגופי החיסכון הפנסיוני נובעים בעיקר מההפקדות בגין המבוטחים או העמיתים בגופים אלו. התשלומים העיקריים הם תשלומי קצבאות לזכאים, כגון קצבת זקנה או קצבת נכות וסכומים חד-פעמיים.

תקבולי קרנות הפנסיה החדשות

תקבולי קרנות הפנסיה החדשות נובעים משני מקורות עיקריים - הפקדות המבוטחים לקרן והעברות כספים של מבוטחים בין הקרנות. לוח ד-9 להלן מציג את התקבולים של קרנות הפנסיה החדשות בשנים 2008 ו-2009 וכן את החלק היחסי של כל קרן מתוך סך התקבולים בכל הקרנות החדשות. סך התקבולים במשך שנת 2009 גדל בכ-18% מ-9,235 מיליון ש"ח בשנת 2008 ל-10,935 מיליון ש"ח בשנת 2009. הגידול בתקבולי קרנות הפנסיה נובע בין השאר מהסכם פנסיה חובה, שכן כל עובד חדש המצטרף לכוח העבודה במשק מחויב בחיסכון פנסיוני, וכן מן העובדה שרוב המצטרפים לחיסכון הפנסיוני במסגרת הסכם פנסיה חובה הצטרפו לקרן פנסיה, שכן זו ברירת המחדל בהסכם.

העברות הכספים המוצגות בלוח מחושבות כהעברות כספים נטו. כלומר, מוצגים סך הכספים שהועברו לקרן מקרנות חדשות אחרות בניכוי הכספים שהעבירה הקרן לקרנות חדשות אחרות. העברות כספים נטו עשויות להשפיע מאוד על סך תקבולי הקרן, שכן הן יכולות להתבטא בסכומים נכבדים. נציין כי לפי תקנות הניוד שפורסמו באוקטובר 2008, חוסך יכול להעביר כספים לא רק בין קרנות הפנסיה החדשות, אלא גם מקרן הפנסיה אל קופת גמל או אל פוליסה לביטוח חיים, ולהפך. היכולת של החוסך להעביר את כספו בין מוצרי החיסכון הפנסיוני מגדילה את יכולת המיקוח שלו.

לוח ד-9

תקבולי קרנות הפנסיה החדשות 2009-2008 (במיליוני ש"ח ובאחוזים)

שם הקרן	2009				2008			
	תקבולים			נתח שוק כולל	תקבולים			נתח שוק כולל
	סה"כ	העברות נטו	הפקדות		סה"כ	העברות נטו	הפקדות	
מבטחים החדשה	3,544	-65	3,609	32.1%	2,969	-234	3,203	32.5%
מקפת אישית	2,974	-23	2,997	29.2%	2,698	109	2,589	27.3%
מיטבית עתודות	1,900	18	1,882	17.8%	1,648	71	1,577	17.4%
הראל (עדי לשעבר)	1,231	141	1,090	10.3%	948	133	815	11.3%
הפניקס (עמית לשעבר)	633	-12	645	5.9%	544	68	476	5.8%
גילעד ריווחית	234	-16	250	1.2%	107	-128	235	2.1%
מגן זהב	142	-2	144	1.1%	101	-17	118	1.3%
איילון פיסגה	104	-1.3	117	0.6%	52	-26	78	1.0%
הראל מנוף	76	8	68	0.7%	66	24	43	0.7%
יובלים	30	-20	50	0.4%	36	-14	50	0.3%
הלמן אלדובי	16	-2	18	0.2%	20	3	17	0.1%
מיטב	13	-3	16	0.2%	19	6	14	0.1%
אלטשולר שחם	5	3	2	0.1%	6	5	0	0.0%
אקסלנס נשואה פנסיה	2	-22	24	0.2%	20	-5	25	0.0%
סך הכול	10,903	-9	10,912	100%	9,235	-1	9,240	100%

מקור: עיבודי אגף שוק ההון, ביטוח וחסכון

מן הלווה עולה שסך התקבולים לשנת 2009 בקרן הפנסיה מבטחים החדשה עלה והסתכם ב-3,609 מיליון ש"ח, נוסף על כך, ובהמשך לשנת 2008 ושנת 2007, גם בשנת 2009 העברות נטו למבטחים היו שליליות (יותר כספים נידו מחוץ לקרן מאשר אל הקרן) והסתכמו בסך של 65 מיליון ש"ח. קרנות הפנסיה מיטבית עתודות והראל פנסיה המשיכו בשנת 2009 במגמות שהסתכמו ב-2007 ו-2008 והשיגו

1645645	2400.000	13500000	3435800	78789.77	7897.078	234.234
6867	56764	5666	4554.784	455.345	90787865	896545
	456664	6262.65	336	679976	56437	13412.44
		88678654	78769	56547887		767.737

בשנת 2009 העברות נטו חיוביות קרי, יותר כספים נוידו אל הקרן מאשר אל מחוץ לקרן. בקרן מקפת אישית ניכרת הירידה מהעברות נטו חיוביות בשנת 2008 בסך 109 מיליון ש"ח להעברות-נטו שליליות בסך 23 מיליון ש"ח בשנת 2009.

עוד אפשר לראות כי נתח השוק בתקבולים של כל קרן שונה מנתח השוק שלה בנכסים (ראו לוח ד-4). לדוגמה, נתח השוק של קרן הפנסיה מבטחים, בתקבולים בשנת 2009, הוא כ-32.5%, ונתח השוק שלה בנכסים הוא כ-40%. ההסבר לשונות הוא בהקמת קרנות הפנסיה החדשות על-ידי קרנות הפנסיה הוותיקות וסגירת הקרנות הוותיקות למצטרפים חדשים. מהלך זה גרם לקרנות החדשות להמשיך את הסכמי ההצטרפות שהיו לקרנות הוותיקות עם מעסיקים במשק. קרן חדשה שהקימה קרן ותיקה גדולה, כדוגמת מבטחים, "נהנתה" בשנות פעילותה הראשונות מיתרון הגודל ומהניסיון של הקרן הוותיקה ולכן צברה מספר רב יחסית של עמיתים וסך נכסים גבוה.

הפקדות לקרנות הפנסיה הוותיקות

לוח ד-10 מציג את התקבולים בקרנות הפנסיה הוותיקות הנובעים מהפקדות המבוטחים בלבד. בקרנות הפנסיה הוותיקות אין העברות כספים, מאחר שהוראות ההסדר התחיקתי אינן מאפשרות להעביר כספים בין קרנות אלו.

מהלוח עולה כי ההפקדות בקרנות הפנסיה הוותיקות ירדו בשיעור של כ-2.6% בשנת 2009, והסתכמו ב-4.8 מיליארד ש"ח, לעומת 5 מיליארד ש"ח בשנת 2008.

עוד אפשר לראות כי בשונה מקרנות הפנסיה החדשות, בקרנות הפנסיה הוותיקות נתח השוק בתקבולים (הפקדות) של כל קרן דומה לנתח השוק שלה בנכסים (ראו לוח ד-3), כיוון שקרנות אלו סגורות להצטרפות מבוטחים. לפיכך לא צפוי שינוי ניכר בנתח השוק בתקבולים.

לוח ד-10

ההפקדות בקרנות הפנסיה הוותיקות בשנים 2008-2009
(במיליוני ש"ח ובאחוזים)

שם הקרן	2008		2009	
	הפקדות	נתח שוק	הפקדות	נתח שוק
מבטחים	2,199.9	44.14%	2,149	44.27%
קג"מ	840.9	16.87%	860	17.72%
מקפת	703	14.10%	684	14.09%
הע"ל	331.5	6.65%	322	6.63%
עתודות	317.7	6.37%	267	5.50%
נתיב	202.1	4.05%	197	4.06%
גלעד	106.1	21.3%	105	21.6%
הדסה	50.9	1.02%	52	1.07%
אגד	45	0.90%	42	0.87%
עמית	27.9	0.56%	33	0.68%
יוזמה	29.4	0.59%	26	0.54%
חקלאים	280	0.56%	22	0.45%
עתידי	20.6	0.41%	22	0.45%
בניין	23.2	0.47%	21	0.43%
עו"ד	20.9	0.42%	21	0.43%
דן	14.2	0.29%	14	0.29%
סוכנות יהודית	15.1	0.30%	12	0.25%
מגן	7.8	0.16%	5	0.10%
סך הכול	4,984.2	100%	4,854	100%

מקור: עיבודי אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון

הפקדות לביטוח חיים

הפקדות לפוליסות ביטוח חיים חדשות כוללות בדרך כלל שלושה רכיבים מרכזיים:

הפקדה לחיסכון - החלק היחסי מתוך ההפקדה הנצבר לזכות המבוטח לתקופת הפרישה;

הפקדה לכיסויים ביטוחיים - החלק היחסי מתוך ההפקדה המיועד לרכישת כיסוי ביטוחי למקרה מוות ולמקרה של אבדן כושר עבודה;

רכיב דמי ניהול מההפקדה - שיעור ההוצאות הנגבה מתוך ההפקדה.

על פי לוח ד-11, בשנת 2009 עמד סך ההפקדות בכל חברות הביטוח על 19.8 מיליארד ש"ח, זאת לעומת 19.3 מיליארד ש"ח בשנת 2008 - גידול של 2.3%.

לוח ד-11

הפקדות לביטוח חיים בתיק הכולל בשנים 2008-2009
(במיליוני ש"ח ובאחוזים)

שם החברה	2008		2009		שיעור השינוי בין השנים 2009-2008
	הפקדות	נתח שוק	הפקדות	נתח שוק	
מגדל	5,839	30.2%	5,999	30.3%	2.7%
כלל	4,139	21.4%	4,218	21.3%	1.9%
הפניקס	2,910	15.0%	2,951	14.9%	1.4%
הראל	3,221	16.7%	3,087	15.6%	-4.2%
מנורה	1,637	8.5%	1,625	8.2%	-0.7%
דקלה	290	1.5%	31.3	1.6%	7.9%
הכשרת היישוב	300	1.6%	352	1.8%	17.3%
איילון	293	1.5%	299	1.5%	2.0%
אליהו	252	1.3%	265	1.3%	5.2%
ביטוח ישיר	154	0.8%	162	0.8%	5.2%
כלל בריאות	248	1.3%	452	2.3%	82.3%
AIG	50	0.3%	59	0.3%	18.0%
שירביט	2	0.0%	2	0.0%	-
סך הכול	19,341	100%	19,784	100%	2.3%

מקור: עיבודי אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון

הפקדות ומשיכות בקופות גמל

מנתוני לוח ד-12 אפשר לראות את התפתחות זרמי המזומנים בכל אחד מסוגי קופות הגמל.

בקופת גמל לתגמולים ובקופת גמל אישית לפיצויים (קופות גמל אינן משלמות לקצבה) חלה ירידה של 18.6% בהפקדות בשנת 2009.

עוד עולה מהלוח כי חלה ירידה בשיעור 46.1% בהיקף המשיכות בשנת 2008 מקופות אלו. הסיבה לכך היא ששנת 2008 הייתה שנה חריגה בהיקף המשיכות; בשל המשבר הפיננסי חששו חוסכים רבים לחסכונם ומשכו אותו.

בקרנות השתלמות חלה עלייה של 3.5% בהיקף ההפקדות. לעומתן ירד היקף המשיכות בשנת 2009 בשיעור של 35.8%. השינוי נובע ככל הנראה מהיותה של 2008 שנה חריגה בהיקף המשיכות בשל המשבר הפיננסי וחששות החוסכים לחסכונותיהם.

בקופות מרכזיות לפיצויים חלה עלייה בשיעור 4.3% בהפקדות, ככל נראה משום שקרנות אלו עתידות להיסגר בשנת 2011 ולא יהיה אפשר להפקיד בהן.

כמו כן חלה ירידה בשיעור 14% בהיקף המשיכות מקופות אלו. הסבר לירידה בהיקף המשיכות אפשר למצוא שוב במשבר הפיננסי של 2008. בעקבות משבר זה נאלצו ככל הנראה מעסיקים לפטר עובדים ולשלם כספי פיצויים.

לוח ד-12

התפלגות ההפקדות והמשיכות בקופות הגמל (לפי סוג קופה) בשנים 2008-2009
(במיליוני ש"ח ובאחוזים)

שיעור השינוי בין השנים 2009-2008		2009		2008		
משיכות	הפקדות	משיכות	הפקדות	משיכות	הפקדות	סוג קופה
-46.10%	-18.60%	7,408	4,378	13,733	5,380	תגמולים ואישית לפיצויים
-35.80%	3.50%	8,761	13,395	13,654	12,945	קרן השתלמות
-14.00%	4.30%	1,481	905	1,722	868	מרכזית לפיצויים
-39.4%	-2.7%	17,650	18,678	29,109	19,193	סך הכל

ניידות בקופות גמל

בלוח ד-13 להלן אפשר לראות את היקף העברות הכספים לקופות גמל בשנים 2007-2009. ההעברות כוללות הן העברות בין קופות והן העברות בין מסלולים בקופות גמל. לכאורה נראה כי חלה ירידה בהיקף הניידות בין שנת 2008 לשנת 2009 וכי היקף ההעברות בין הקופות קטן. עם זאת יש לראות בשנת 2008 שנה חריגה בשל המשבר הפיננסי שחל בה והמעבר של חוסכים רבים לקופות או מסלולים המאופיינים במדיניות השקעה סולידית.

אם נשווה את נתוני ההעברות בין שנת 2009 לשנת 2007 נראה כי חלה עלייה של 4.2 מיליארד ש"ח בהיקף הניידות במוצרי קופות הגמל.

מאז ספטמבר 2008 אפשר לבצע העברות כספים בין כל מוצרי החיסכון הפנסיוני, אך היקף ההעברות במוצרים האחרים (ביטוחי מנהלים וקרנות פנסיה) נמוך יחסית כיום.

לוח ד-13

העברות כספים בין קופות הגמל (לפי סוג קופה) בשנים 2007-2009
(במיליוני ש"ח ובאחוזים)

שיעור השינוי בין		2009	2008	2007	
2009-2008	2008-2007	סך העברות	סך העברות	סך העברות	סוג קופה
-20.7%	73.6%	16,421,159	20,703,345	11,925,737	תגמולים ואישית לפיצויים
-9.3%	35.6%	9,190,183	10,129,679	7,470,893	קרן השתלמות
-13.4%	-40.7%	2,061,283	2,379,025	4,013,611	מרכזית לפיצויים
-16.7%	41.9%	27,672,625	33,212,049	23,410,241	סך הכל

3.2 תשואות גופי החיסכון הפנסיוני

מוצרי הביטוח הפנסיוני (קרנות פנסיה, קופות גמל וביטוחי מנהלים) הם השקעה לטווח ארוך. משום כך צריך לבחון את ביצועי ההשקעות שלהם על סמך נתונים לאורך זמן, ולא על בסיס תשואת ההשקעות במשך תקופות קצרות. כמו כן, התשואות המוצגות בחלק זה של הדוח מבוססות על התשואות-ברוטו המדאוחות, ולאו דווקא על התשואות בפועל שנזקפו לזכותו של כל מבטח. התשואות הנזקפות לזכותו של מבטח בפועל מושפעות מפרמטרים נוספים, כגון עיתוי ההפקדות וגודלן.

לוח ד-14 מעלה כי התשואות שהשיגו הגופים המוסדיים בשנת 2009 (29.2% בממוצע) היו גבוהות הרבה יותר מממוצע התשואות בשמונה השנים האחרונות, ובפרט מהתשואות בשנת 2008; בשנה זו השיגו הגופים הללו תשואות נמוכות ואף שליליות עקב המשבר הפיננסי של סוף 2008. ההבדל בין תשואת קרנות הפנסיה החדשות לתשואות מוצרי הגמל והביטוח נובע בין היתר מהתשואה המובטחת על איגרות החוב המיועדות, ששיעורן 30% מסך נכסי קרנות הפנסיה. תשואה זו פיצתה על התשואה השלילית בשנת 2008, אך הפחיתה במעט את התשואה בקרנות הפנסיה בשנת 2009, שכן רק כ-70% מסך הנכסים בקרנות הפנסיה מנוהלים בשוק ההון.

התשואות בכל המוצרים היו בממוצע חיוביות ודו-ספרתיות, אבל יש שונות ניכרת במידת החשיפה לתנודות בשוק ההון.

לוח ד-14

תשואה נומינלית ברוטו של גופי החיסכון הפנסיוני בשנים 2009-2001
(באחוזים)

ממוצע 2009-2001	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	מכשיר החיסכון
7.65	26.88	-11.79	8.14	6.73	10.85	7.07	7.60	8.30	8.68	קרנות פנסיה - קרנות חדשות
7.32	28.60	-17.79	8.48	7.32	12.86	8.96	16.31	-0.63	7.99	סה"כ קופות גמל
7.20	29.52	-18.31	8.31	7.12	12.22	8.65	15.38	-0.15	8.42	קרנות השתלמות
7.37	28.36	-17.86	8.58	7.43	13.23	9.13	16.67	-0.80	7.79	קופות תגמולים ואישית לפיצויים
7.36	26.38	-15.20	8.36	7.16	12.20	8.63	16.36	-0.78	8.19	מרכזיות לפיצויים
7.58	32.12	-18.50	9.49	8.79	14.982	8.63	21.03	-6.63	6.67	פוליסות ביטוח חיים משתתף ברווחים
7.57	29.20	-16.03	8.70	7.61	12.88	8.22	14.98	0.35	7.78	ממוצע (לא משוקלל)
9.65	78.70	-46.40	24.47	5.80	32.83	17.60	55.50	-19.90	-6.60	מדד המניות הכללי
6.70	15.50	-0.69	4.07	4.60	5.90	5.30	13.60	0.10	13.20	מדד האג"ח הכללי

מקור: עיבודי אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון

תשואות קרנות הפנסיה החדשות

התשואה בקרן פנסיה מורכבת משני גורמים: האחד - תשואה פיננסית הנובעת מהשקעת נכסי הקרן, והשני - עודף או גירעון אקטוארי הנובע מסטיות שהיו בפועל מן ההנחות הדמוגרפיות (ראו לוח ד-17).

לוח ד-15 מציג את התשואה הפיננסית בלבד. מהלוח עולה כי בתשע השנים הראשונות הממוצע המשוקלל (לפי היקף הנכסים המנוהלים בכל קרן) של תשואות קרנות הפנסיה החדשות הסתכם ב-7.84%. נוסף על כך וכפי שאפשר להיווכח מהלוח המוצג, בולטת שנת 2009 בתשואות חיוביות גבוהות למדי יחסית לשנים קודמות, ובייחוד יחסית לשנת 2008. עוד אפשר לראות כי בקרנות שבהן הושגה תשואה שלילית גבוהה במיוחד בשנת 2008, מיטב והלמן אלדובי, הושגה גם התשואה החיובית הגבוהה ביותר בשנת 2009, 43%-41% בהתאמה.

לוח ד-15

תשואה נומינלית ברוטו של גופי החיסכון הפנסיוני בשנים 2009-2001
(באחוזים)

ממוצע 2009-2001	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	הקן
8.20	43.31	-19.51	9.26	8.77	א"נ					מיטב פנסיה
8.19	41.73	-25.59	8.78	12.32	15.02	א"נ				הלמן אלדובי
8.39	31.92	-11.64	9.30	6.44	10.95	6.89	7.02	8.82	10.29	מיטבית עתודות*
8.77	30.97	-10.25	9.75	7.63	12.04	7.67	8.75	7.38	8.97	הראל (עדי לשעבר)*
7.23	29.94	-18.65	10.78	7.56	10.48	6.82	6.54	9.19	8.42	הפניקס (עמית לשעבר)*
7.93	27.99	-6.51	8.82	4.87	8.53	6.40	5.72	8.85	9.54	גלעד רווחית
6.62	27.48	-20.34	4.24	7.14	12.04	7.04	10.44	8.80	8.91	יובלים
8.29	27.27	-7.04	9.66	3.35	11.61	8.08	6.87	8.24	9.45	מגן זהב
7.48	26.91	-12.40	7.80	6.51	10.66	7.48	7.67	7.95	8.45	מבטחים החדשה
8.00	26.70	-6.70	9.37	6.29	9.56	6.49	6.28	9.60	7.08	מנוף
6.98	23.12	-9.69	8.63	5.65	8.92	6.69	6.35	7.76	8.04	איילון פיסגה*
7.50	22.95	-10.59	6.35	8.88	11.14	7.15	7.20	8.69	8.54	אקסלנס נשואה פנסיה
8.21	22.15	-8.72	10.83	7.38	11.99	6.40	9.33	8.42	8.52	מקפת אישית*
14.61	14.61	א"נ								אלטשולר שחם
7.72	28.36	-12.89	8.74	7.14	10.83	7.06	7.14	8.59	8.60	ממוצע
7.84	26.80	-11.14	9.02	6.68	10.88	7.08	7.60	8.35	8.75	ממוצע משוקלל

* התשואות לשנים 2005-2001 הן תשואות שהושגו בקרן לפני המיזוג.
המקור: מערכת פנסיה-נט, אתר אנף שוק ההון, ביטוח וחיסכון

תשואות חברות הביטוח (תיק משתתף)

החל בשנת 1992 מושקעים כספי פוליסות ביטוח החיים בשוק ההון ומושפעים מהרכב תיק הנכסים ומהתשואה המושגת בשוק ההון (קרן י' ומסלולי השקעה אחרים). התשואה מושפעת בין היתר ממדיניות ההשקעה של חברת הביטוח ומאופן ביצועה בתקופה הרלוונטית. חשוב להבחין בין תשואה-ברוטו לבין תשואה-נטו - התשואה הנזקפת בפועל לזכות המבוטח על-פי תנאי הפוליסה שברשותו לאחר ניכוי דמי הניהול ואשר מושפעת מגורמים שונים, למשל מעיתוי ההפקדות וגודלן. התשואות שתוצגנה בחלק זה של הדוח מבוססות על התשואות-ברוטו המדווחות.

משרד האוצר | אגף שוק ההון, ביטוח וחסכון | חיסכון פנסיוני

התשואות בתיק המשתתף ברווחים בשנת 2009 משקפות את העלויות החדות בשוק ההון בשנה זו. התשואה הממוצעת בחברות הביטוח בשנת 2009 הייתה תשואה חיובית בשיעור של 32.1%, לעומת תשואה שלילית בשיעור של 18.5% בשנת 2008.

לוח ד-16 מציג את התשואה הנומינלית-ברוטו של התיק המשתתף ברווחים של חברות הביטוח בשנים 2001-2009.

לוח ד-16

תשואה נומינלית ברוטו של התיק המשתתף ברווחים של חברות הביטוח בשנים 2001-2009
(באחוזים)

ממוצע 2009-2001	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	החברה
7.8	29.8	-15.7	11.5	8.4	14.9	8.2	20.5	-7.2	7.1	מגדל
	מוזגה למגדל			8.7	15.6	8.7	20.3	-7.2	7.1	המגן
7.3	32.3	-17.2	10.0	7.5	15.3	7.7	16.0	-5.3	6.7	איילון
7.9	34.9	-17.6	9.4	8.5	14.9	8.0	21.9	-7.0	6.7	כלל
	מוזגה לכלל				14.7	8.2	22.1	-7.0	6.7	אריה
8.1	32.1	-18.7	8.2	9.5	14.9	9.7	22.9	-	-	הראל
7.1	27.9	-11.8	8.2	6.4	13.0	7.0	11.7	-1.6	7.1	הכשרת הישוב
6.3	30.4	-25.2	8.0	9.7	15.0	9.0	20.5	-5.3	5.4	הפניקס
	מוזגה להפניקס				14.1	8.6	20.4	-7.4	7.3	הדר
8.0	39.1	-22.4	6.9	8.7	15.2	10.2	22.8	-5.5	8.2	מנורה
6.4	29.2	-15.3	6.0	7.9	12.6	6.8	10.0	-0.8	6.7	אליהו
7.4	32.0	-18.0	8.5	8.4	14.6	8.4	19.0	-5.6	6.9	ממוצע
7.6	32.1	-18.5	9.5	8.8	14.9	8.6	21.0	-6.6	6.7	ממוצע משוקלל

מקור: עיבודי אגף שוק ההון, ביטוח וחסכון

עודף/ גירעון אקטוארי בקרנות פנסיה חדשות

מוצרי החיסכון הפנסיוני בישראל (קרנות פנסיה, קופות גמל וביטוחי חיים) מאפשרים לעמית לנהל כספים לגיל פרישה. מוצרי חיסכון אלו נבדלים בין השאר ברכיב הביטוח שאפשר לרכוש במסגרתם. כמתואר בטבלה שלהלן, במקצת קופות הגמל אפשר אמנם לבטח את העמיתים בביטוח חיים ובביטוח מפני אבדן כושר עבודה, אך ביטוח זה נעשה במסגרת קבוצתית בחברת ביטוח. כלומר, קופת הגמל איננה מבטחת אלא מנהלת חיסכון בלבד. בפוליסות לביטוחי חיים המבטח ראשי לרכוש ביטוחים מפני מוות ומפני אבדן כושר עבודה, בניהול חברת הביטוח. ב"קרן פנסיה חדשה" הכיסויים הביטוחיים מובנים במוצר החיסכון, וקרן הפנסיה עצמה מנהלת אותם.

1645645	2400.000	13500000	3435800	78789.77	7897.078	234.234
6867	56764	5666	4554.784	455.345	90787865	896545
	456664	6262.65	336	679976	56437	13412.44
		88678654	78769	36347887		767.737

המוצרים שמציעים הגופים המוסדיים

חיסכון לגיל הפרישה	אובדן כושר עבודה	ביטוח למקרה מוות	סוג הביטוח	
✓	X	X	X	קופת גמל
✓	אפשרי	אפשרי	הסיכון על חברת הביטוח	קופת ביטוח
✓	✓	✓	הדדי	קרן פנסיה חדשה

הכיסוי הביטוחי בפוליסות לביטוח חיים והכיסוי הביטוחי הניתן בקרנות הפנסיה נבדלים זה מזה בגורם הנושא בנטל הכספי בעקבות מקרה ביטוחי. בפוליסות ביטוח החיים נפל נטל זה במלואו על חברת הביטוח. חברת הביטוח היא שגובה פרמיות לביטוח, ובקרת מקרה הביטוח נושאת במלוא תגמולי הביטוח. לעומתה, קרן פנסיה פועלת בשיטה של "ביטוח הדדי", ולפיה כל מבוטח בקרן משלם פרמיית ביטוח בהתאם לסיכון הביטוחי שלו, והפרמיות של כל המבוטחים יחד משמשות לתשלום מקרי ביטוח. אם נוצר עודף פרמיות על-פני התשלומים, הוא מחולק לכל המבוטחים; ואם נוצר גירעון, היתרה הצבורה של כלל המבוטחים מופחתת כדי לכסות גירעון זה.

גירעונות או עודפים אקטואריים בקרן פנסיה עשויים להתרחש אם מספר אירועי הנכות והמוות באוכלוסייה המבוטחת אינו תואם את ההנחות הדמוגרפיות של הקרן, שכן קרן הפנסיה מחשבת את עלות הסיכון לביטוח נכות ושאיירים ואת מקדמי ההמרה לפנסיה זקנה על פי הנחות אלו. לדוגמה, אם המספר בפועל של מקרי הנכות גדול ממספר המקרים הצפוי לפי ההנחות האקטואריות, עלול להיווצר גירעון אקטוארי וגובה הצבירה הפנסיונית עלול לרדת.

לפי הוראות הממונה על שוק ההון, קרן פנסיה עורכת בכל תקופת דיווח מאזן אקטוארי, בדומה למאזן חשבונאי. מוצגים בו נכסי הקרן והתחייבויותיה. צד ההתחייבויות במאזן האקטוארי מבוסס על התחייבויות הקרן למבוטחים ולמקבלי הפנסיה ומחושב בהתבסס על הנחות ריבית ההיוון ותוחלת החיים של המבוטחים, הפנסיונרים ושאייריהם.

אם הנכסים עולים בערכם על ההתחייבויות, נוצר לקרן עודף אקטוארי. אם ההתחייבויות עולות על שווי הנכסים, נוצר גירעון אקטוארי. איזון אקטוארי נועד להשוות את שווי הנכסים לסך ההתחייבויות על-ידי הקטנתן או הגדלתן של ההתחייבויות.

פעולת האיזון האקטוארי מבוצעת על-ידי חלוקת העודף או הגירעון האקטוארי, לפי העניין. עודף אקטוארי יירשם בתור תשואה חיובית, ולמעשה יגדיל את רווחי התשואה שהשיגה הקרן, ואילו גירעון אקטוארי יירשם בתור תשואה שלילית ויקזז את רווחי התשואה של הקרן.

לחברה המנהלת של קרן הפנסיה עשוי להיות משקל רב בקביעת גובה העודף או הגירעון האקטוארי. החברה המנהלת, בהיותה הגורם האחראי לניהול הסיכונים, אחראית לנהולי החיתום של מצטרפים חדשים, לנהולי הבדיקה הרפואית במקרה של תביעה לפנסיה נכות וכן לנהלים ולאופן הבדיקה של תקופת האכשרה במקרי נכות או פטירה.

לוח ד-17 מפרט את שיעור העודף או הגירעון האקטוארי בקרנות הפנסיה החדשות לאורך השנים 2006-2009.

לוח ד-17

עודף או גירעון אקטוארי בקרנות הפנסיה החדשות בשנים 2006-2009
(באחוזים)

שם הקרן	שיעור העודף או הגירעון האקטוארי לשנת 2006	שיעור העודף או הגירעון האקטוארי לשנת 2007	שיעור העודף או הגירעון האקטוארי לשנת 2008	שיעור העודף או הגירעון האקטוארי לשנת 2009
הפניקס פנסיה מקיפה	0.39	0.64	1.59	1.84
יובלים	228	-0.48	1.61	1.68
מגן זהב	1.04	2.32	1.70	1.61
מנוף	0.22	0.47	1.20	1.14
הלמן-אלדובי	0.75	1.71	1.22	0.91
מבטחים החדשה	1.04	0.58	0.85	0.78
מיטבית - עתודות	1.99	0.60	0.60	0.75
אלטשולר שחם	א"נ	א"נ	0.09	0.55
הראל פנסיה	1.01	1.22	1.47	0.50
מקפת אישית	1.02	0.42	0.71	0.42
אקסלנס נשואה פנסיה	107	0.62	0.76	0.34
איילון פסגה	0.61	0.34	0.21	0.26
גלעד רווחית	0.25	0.49	1.30	0.16
מיטב פנסיה מקיפה	0.17	0.29	0.30	0.06

מקור: עיבודי אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון

3.3 נתוני שרידות בגופי החיסכון הפנסיוני

חיסכון פנסיוני הוא מטבעו חיסכון ארוך טווח. לכן, שכיח שמבוטחים רבים מפסיקים להפריש במהלך התקופה. בקרנות הפנסיה הדבר בא לידי ביטוי במספרי מבוטחים לא פעילים.

מספרי מבוטחים בקרנות הפנסיה

המבוטחים בקרנות הפנסיה נחלקים לשלוש קבוצות: הראשונה - מבוטחים פעילים, המפקידים כספים לקרן; השנייה - מבוטחים שההפקדה בגינם הופסקה (מבוטחים לא פעילים); והשלישית - מקבלי פנסיה מכל סוג שהוא (זקנה, שאירים או נכות).

נתוני לוח ד-18 ולוח ד-19 מראים כי בקרנות הפנסיה 1,524,848 מבוטחים פעילים, והם מהווים כ-56% מכלל כוח העבודה האזרחי. זהו גידול של 12 נקודות האחוז מאז שנת 2008. אז נאמד שיעור המבוטחים הפעילים בקרנות הפנסיה בכ-44% מסך כוח העבודה האזרחי. הגידול המתמשך בשנת 2008 ובשנת 2009 במספר המבוטחים הפעילים בקרנות הפנסיה נובע ככל הנראה מהסכם פנסיית החובה ומצו ההרחבה (ראו לוח ד-20). צו ההרחבה חייב את כל המעסיקים במשק לחסוך ולהפריש עבור העובדים באפיק חיסכון פנסיוני לפי בחירת העובד.

1645645	2400.000	13500000	3435800	78789.77	7897.078	234.234
6867	56764	5666	4554.784	455.345	90787865	896545
456664	6262.65	336	679976	56437	13412.44	767.737
	88678654	78769	36347887			

קרנות הפנסיה החדשות

מלוח ד-18 להלן עולה כי בסוף שנת 2009 היו בקרנות 2,227,040 מבטחים, כ-60% מתוכם מבטחים פעילים. בשנת 2009 עלה מספר המבטחים הפעילים בקרנות החדשות בכ-202 אלף מבטחים פעילים, וזאת לעומת גידול של 620 אלף מבטחים פעילים בשנת 2008.

הגידול המתמשך במספר המבטחים בקרנות הפנסיה החדשות בכלל ובמספר המבטחים הפעילים בפרט נובע בעיקרו מסגירת קרנות הפנסיה הוותיקות להצטרפות מבטחים חדשים החל ב-1995. בעקבות צעד זה עולה מספר המבטחים בקרנות הפנסיה החדשות בכל שנה, עם הצטרפותם של עובדים חדשים לשוק העבודה. הגידול הרב במיוחד במספר המבטחים בקרנות הפנסיה החדשות, המאפיין את השנתיים האחרונות, נבע ככל הנראה בעיקר מהחלת צו ההרחבה הפנסיוני.

לוח ד-18

מספר המבטחים בקרנות הפנסיה החדשות בשנים 2009-2008

שיעור השינוי במס' פעילים בין השנים 2009-2008	2009				2008				קרן
	סה"כ	מקבלי פנסיה	לא פעילים	פעילים	סה"כ	מקבלי פנסיה	לא פעילים	פעילים	
11.2%	688,360	3,219	327,958	357,183	619,204	4,046	295,003	320,155	מבטחים החדשה
19.8%	542,280	1,600	198,345	342,335	452,589	1,592	175,721	275,276	מקפת אישית
22.0%	346,341	1,169	120,232	224,940	283,986	1,041	92,507	190,438	מיטבית עתודות
32.9%	274,024	352	96,512	177,160	206,179	393	60,297	145,489	הראל (עדי לשעבר)
47.0%	172,451	190	55,772	116,489	117,283	188	25,534	91,561	הפניקס (עמית לשעבר)
28.5%	53,509	203	26,122	27,184	41,638	198	18,026	23,414	גילעד ריווחית
59.1%	47,664	36	29,298	18,330	29,961	40	12,514	17,407	מנוף
32.2%	42,676	15	14,705	27,956	32,270	52	8,571	23,647	איילון פיסגה
18.2%	28,316	6	12,787	15,523	23,953	11	9,210	14,732	מגן זהב
-12.2%	15,344	22	12,787	2,535	17,477	20	14,611	2,846	אקסלנס נשואה פנסיה
-21.6%	10,086	54	6,237	3,795	12,872	63	6,407	6,402	יובלים
34.8%	3,573	0	1,066	2,507	2,650	0	393	2,257	מיטב
7.4%	2,024	0	476	1,548	1,885	0	496	1,389	הלמן אלדובי
612.7%	392	0	49	343	55	0	0	55	אלטשולר שחם
20.9%	2,227,040	6,866	902,346	1,317,828	1,842,002	7,644	719,290	1,115,068	סה"כ

מקור: עיבודי אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון

משרד האוצר | אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון | חיסכון פנסיוני

בשנת 2009 עלה מספר המבוטחים הפעילים בקרנות החדשות על פי שישה ממספר המבוטחים הפעילים בקרנות הפנסיה הוותיקות (ראו לוח ד-19). עם זאת, מספר מקבלי הפנסיה בקרנות הפנסיה החדשות עדיין זניח לעומת מספרם בקרנות הוותיקות.

קרנות הפנסיה הוותיקות

מלוח ד-19 להלן עולה שבקרנות הפנסיה הוותיקות יש כ-207 אלף מבוטחים פעילים, כ-734 אלף מבוטחים לא פעילים וכ-230 אלף מקבלי פנסיה. מספרם של המבוטחים הלא פעילים גבוה מאוד לעומת מספר הפעילים, ואולם ייתכן שאדם יופיע כמבוטח לא פעיל ביותר מקרן אחת, מאחר שבקרנות הוותיקות, אם עזב מבוטח את מקום עבודתו עזב גם את הקרן שבה היה מבוטח והצטרף לאחרת, קרן שהיה לה הסכם עם מקום עבודתו החדש. לפיכך נצברו לו זכויות ביותר מקרן אחת.

לוח ד-19

מספר המבוטחים בקרנות הפנסיה הוותיקות בשנים 2008-2009

קרן	2009				2008			
	סה"כ	מקבלי פנסיה	לא פעילים	פעילים	סה"כ	מקבלי פנסיה	לא פעילים	פעילים
מבטחים	494,638	103,701	306,419	84,518	499,804	102,485	307,301	90,018
חקלאים	168,828	7,724	159,032	2,072	171,911	8,023	161,584	2,304
קג"מ	158,012	38,34	85,697	33,881	161,886	37,864	89,915	34,107
בניין	98,865	14,057	83,559	1,249	101,032	14,425	85,195	1,412
מקפת	96,354	28,782	40,686	26,886	98,721	28,943	42,567	27,211
תע"ל	37,315	3,879	15,169	18,267	38,084	3,265	16,267	18,552
נתיב	33,127	12,528	14,575	6,024	34,261	12,683	15,108	6,470
עתודות	25,544	3,018	6,270	16,256	25,994	2,464	8,642	14,888
גלעד	16,895	3,398	8,738	4,759	17,422	3,270	8,905	5,247
יוזמה	8,474	641	4,873	2,960	8,203	580	4,672	2,951
הדסה	7,553	1,851	3,401	2,301	7,411	1,833	3,213	2,365
אגד	7,194	5,182	544	1,468	7,279	4,318	1,379	1,582
עתידיית	4,943	196	2,946	1,801	4,929	179	2,781	1,969
סוכנות יהודית	3,462	3,004	0	458	3,521	2,995	0	526
עמית	2,964	0	1,976	988	3,610	0	2,564	1,046
דן	2,568	1,903	74	591	2,594	1,894	89	611
עו"ד	2,519	483	6	2,030	2,552	452	4	2,096
מגן	2,039	1,434	94	511	2,058	1,426	94	538
סה"כ	1,171,294	230,215	734,059	207,020	1,191,272	227,099	750,280	213,893

מקור: עיבודי אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון

לוח ד-20

מצטרפים לקרנות פנסיה המקיפות החדשות המפקידים
בהתאם לצו ההרחבה לביטוח פנסיוני מקיף במשק בשנים 2008-2009

קרן	מצטרפים צו הרחבה 2008	מצטרפים צו הרחבה 2009	סה"כ מצטרפים מכח צו ההרחבה בין השנים 2009-2008
הראל (עדי לשעבר)	74,600	46,401	121,001
מקפת אישית	64,814	51,848	116,662
מיטבית עתודות	54,412	40,735	95,147
מבטחים החדשה	52,059	39,971	92,030
הפניקס (עמית לשעבר)	48,186	33,553	81,739
איילון פיסגה	14,085	11,398	25,483
גלעד רווחית	2,600	3,251	5,851
מיטב	932	262	1,194
מנוף	188	274	462
אקסלנס נשואה פנסיה	277	94	371
יובלים	47	85	132
אלטשולר שחם	11	111	122
מגן זהב	51	63	114
הלמן אלדובי	51	60	111
סה"כ	312,313	228,106	540,419

המקור: עיבודי אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון

מאחר שקרנות הפנסיה הוותיקות סגורות להצטרפות מבטחים חדשים מאז תחילת 1995 ניכרת בהן מגמת ירידה במספרם הכולל של המבטחים, וירידה זו צפויה להימשך עד סגירתן של הקרנות.

הצטרפות לקרנות הפנסיה החדשות בעקבות צו ההרחבה לביטוח פנסיוני מקיף

בשנת 2007 עדיין לא היה לשיעור ניכר מאוכלוסיית השכירים בישראל ביטוח פנסיוני. עקב כך פורסמה בפברואר 2007 הצעת חוק ממשלתית בעניין פנסיה חובה. בסוף אותה שנה נחתם בין לשכת התיאום של הארגונים הכלכליים לבין ההסתדרות הכללית החדשה הסכם פנסיוני חובה לשכירים. ההסכם הורחב ב-1 בינואר 2008 בצו של שר התעשייה, המסחר והתעסוקה, והוחל על כלל השכירים בישראל. על-פי הצו עולים שיעורי ההפקדות לחיסכון פנסיוני בהדרגה משנת 2008, ומשנת 2013 ואילך הם צפויים לעמוד על שיעור

של 15% בחלוקה זהה בין רכיב תגמולי עובד, רכיב תגמולי מעביד ורכיב פיצויים. כמו כן נקבע כי בררת המחדל, בהיעדר בחירה אקטיבית של העובד, תהיה הפקדה לקרן פנסיה מקיפה הכוללת חיסכון פנסיוני וכיסוי ביטוחי למקרי מוות ונכות.

לוח ד-20 מראה את מספר המצטרפים לקרנות הפנסיה החדשות ששיעורי הפרשות בגינם זהים לשיעור הפרשות האמור בצו. בשנת 2009 עמד שיעור הפרשות המחויב מהצו בסך הכול על 5% בחלוקה זהה בין רכיב תגמולי עובד, רכיב תגמולי מעביד ורכיב פיצויים.

מהלוח עולה כי מספר המצטרפים לקרנות הפנסיה החדשות ששיעורי הפרשות בגינם זהים לשיעור הפרשות האמור בצו בשנים 2008 ו-2009 עמד על כ-60% מסך התוספת במבוטחים בקרנות הפנסיה (ראו לוח ד-18) בשנים הללו.

נציין כי ככל הנראה השפעת צו ההרחבה מקיפה יותר ומספר המצטרפים בעקבותיו גבוה מהמוצג, מאחר שייתכן כי עובדים הצטרפו לחיסכון פנסיוני בעקבות חובת ההפקדה, אולם מעסיקיהם בחרו להפקיד הפקדות בשיעורים גבוהים מהקבוע בצו.

נוסף על כך, אף שבבררת המחדל שנקבעה בצו מחייבת את המעסיק להפקיד עבור עובדיו לפנסיה מקיפה, זכות הבחירה בידי העובד, וביכולתו לבחור להפקיד לכל מוצר פנסיוני אחר - קופת גמל או ביטוח חיים, הלוח מציג את סך המצטרפים לקרנות הפנסיה החדשות המקיפות בלבד.

1645645	2400.000	13500000	3435800	78789.77	7897.078	234.234
6867	56764	5666	4554.784	455.345	90787865	896545
	456664	6262.65	336	679976	56437	13412.44
		88678654	78769	56547887		7767.737